

Kimlik Oluşumunda Ailenin Rolü

**FATMA
BAYRAKTAR
KARAHAN**

Doç. Dr., Ankara Yıldırım
Beyazıt Üniversitesi
hfbayraktar@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1624-9623>

ÖZ

Kimlik, iletişim imkânlarının arttığı günümüzde yeni sorunlar ile üzerinde durulan konulardan olmuştur. Zira kimlikler arasındaki etkileşim, dijital devrim ile hiç olmadığı ölçüde artmıştır. Farklı diller konuşan, çeşitli kültür, gelenek, din ve değerlere sahip insanlar birbirlerinin gündelik yaşam pratiklerinden özel ritüellerine kadar pek çok uygulamalarına rahatlıkla tanıklık edebilmektedir. Sosyal medya mecraları tarafından öne çıkarılan kimliklere ait yeme-içmeden giyime, aile içi ilişkilerden dinî uygulamalara varıncaya kadar pek çok davranış biçimi bambaşka kimliklere sahip bireyler tarafından birer moda unsuru gibi görülebilmekte, takip edilebilmektedir. Bu ise, modernizmin ortaya çıkardığından farklı ve yeni kimlik sorunlarına sebep olmaktadır. Dijital dünya bireyleri cinsiyet gibi biyolojik aidiyetlerinden dahi şüpheye düşürecek kimlik kaymalarına, eklektik din anlayışları ile yeni kimlik krizlerine neden olmuştur. Makalemizde bu kimlik problemleri karşısında hala toplumun hücreleri konumunda bulunan aile kurumunun kimliği inşa eden etkisi üzerinde durulmakta, kimliği meydana getiren her bir unsur ailenin etkisi bağlamında ele alınmaktadır. Böylelikle bir anlamda kimliksizleşme tehlikesine karşı ailenin önemli rolü de ortaya konulmuş olmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Kimlik, modernizm, postmodernizm, aile, kültür, din

Atıf/Citation

Bayraktar Karahan, F.(2023). Kimlik Oluşumunda Ailenin Rolü. *Kaide Dergisi*, 1(1), 14-33.

Bayraktar Karahan, F.(2023). The Role of Family in Identity Formation. *Journal of Kaide*, 1(1), 14-33.

**Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.**

The Role of Family in Identity Formation

ABSTRACT

Identity has become one of the issues that are emphasized with different problems today, while communication opportunities have increased. Because the interaction between different identities has increased more than ever with the digital revolution. People who speak different languages and have different cultures, traditions, religions and values can easily witness many of each other's practices, from daily life practices to special rituals. Many behavioral styles, from eating and drinking to clothing, from family relations to religious practices, belonging to the identities highlighted by social media channels can be seen and followed as fashion elements by individuals with completely different identities. This, in turn, causes new identity problems that are different from those created by modernism. The interaction power of the digital world causes identity shifts and new identity crises that will make individuals doubt even their biological affiliations such as gender. In our article, we focus on the identity-building effect of the family institution, which is still the cell of society in the face of these identity problems, and each element that creates identity is discussed in the context of the impact of the family. Thus, in a sense, the important role of the family against the danger of disidentification is revealed.

Keywords: *Identity, modernism, postmodernism, family, culture, religion*

Giriş

Her insanın doğduğunda ona verilen isim ve aidiyetini ortaya koyan bir kimlik kartı ile kimliği oluşmaya başlar (Bilgin, 1994, s. 236). Yetiştığı ailede konuşacağı dil, tâbi olacağı din ve değerler dünyası, günlük yaşam pratikleri ile öğrendiği gelenek ve kültür onun kimliğini şekillendiren unsurlardandır. Birey, kendine ait olanı öğrenirken aidiyetini ve kendisi için “ötekini” de keşfeder. Onun kendi sınırlarını çizmesi diğerlerinin sınırlarını fark etmesini de sağlar. Maalouf, insanın kimliğinin, aidiyetlerin “yamalı bir bohça” gibi birbiri üzerine düzensiz şekilde eklenerek değil “gergin bir tuval üzerine çizilen bir desen” gibi birbirini etkileyerek ve kendi içinde son derece uyumlu bir bütün oluşturarak gerçekleştiğini vurgulamaktadır (Maalouf, 2006, s. 27). Kimliği oluşturan unsurların kendi içindeki bu uyum ve bütünlüğü, bireyin hem iç dünyasında kendiyile hem de dış dünyada ilişkilerinde tutarlı ve sağlıklı olmasını sağlayacaktır. Kimliğin bir sorun alanına dönüşmesinde onu oluşturan unsurlar arasındaki bu uyumun bozulması ve bireyin kimlik inşasında yeni amillerin ortaya çıkması etkili olmuştur. Nitekim geleneksel toplumlarda ve modernizm öncesi dönemde bugünkü şekliyle kimlik sorunlarından bahsetmek söz konusu değildir.

Bireysel kimlik duygusunun oluşmaya başladığı 19. yüzyıla kadarki süreçte toplumla bütünleşmesini sağlayan fert için kimlik sorunları bulunmamaktaydı. Kimliğin tüm unsurları ile bireye “yüklendiği” geleneksel toplumlarda da kimlik sorunları söz konusu olmamıştır (Güvenç, 1993). Zira böylesi toplumlarda kimliği belirleyen unsurlar net şekilde tanımlanmakta ve toplum tarafından korunmaktadır (Giddens, 2004). Ancak kimliğin bireye “yüklenen” değil onun tarafından bizatihi oluşturulması gerektiği 1960’lı yıllar bu konuda önemli bir dönüm noktası kabul edilebilir (Bilgin, 2007, s. 52).

1960’larda başlayarak 1980’lere kadar devam eden süreç, modernizmin postmodernizme evrildiği kavramın sanat ve mimariden felsefe ve sosyolojiye etkide bulunduğu bir zaman dilimine işaret etmektedir. Postmodernizmi, modernizmin devamı yahut modernizm sonrası olarak da görenler bulunmaktadır (Möngü, 2013, s. 29; Demir, 2014, s. 14). Ancak ister modernizmin devamı ister modernizm sonrasını ifade etmek için kullanılsın postmodernizm kendi kavramlarını üretmiş, kimlik gibi köklü kavramlara da yeni yaklaşımlar getirmiştir.

Modernizmin öne çıkan “kapitalizm, endüstriyalizm, gözetleme (enformasyonun ve toplumsal denetlemenin kontrolü) ve savaşın endüstrileşmesi bağlamında şiddet araçlarının kontrolü gibi özellikleri” (Giddens, 2004, s. 64) bireyin kendisini anlama ve tanımlaması bir diğer ifade ile kimlik oluşumunda da etkili olmuştur. Daha az “verili” kimlik anlayışının söz

konusu olduğu modernizmde tüketim ve üretimin aile ve yakın ilişki bağlarının önüne geçtiği; dünyevileşme ile geleneksel bir kurum kabul edilen dinden uzaklaşılması; küreselleşme ile farklı kimliklerden haberdar olma imkânının arttığı bir sürece girilmiştir. Bu ise bireylerin sabit bir kimlik yerine “dinamik bir biçimde yeniledikleri” yeni bir kimlik anlayışına yol açmıştır. Modernitenin, kimlikleri çoğullaştırdığı, bir başka ifade ile “kırılma yaşayan ve parçalanan kimliklerin” (Hall, 1996, s. 4) varlığı önemli kimlik sorunlarına yol açmıştır. Böylelikle modernite, bir yandan tek tipleşmiş bir “modern insan kimliği” oluşturmaya çalışırken kendi kimliğini kutsayarak karşısındakini “öteki”leştirmiş ancak birey için bütünlüklü bir kimlik sunmaktan da çok uzakta kalmıştır (Habermas, 2005, s. 23). Modernizmin oluşturmaya çalıştığı bu “tekil kimlik, bireyin yalıtılmış hayatından dolayı parçalara ayrılmış, postmodernizm ise bu parçalanmayı daha da ileri götürmüştür” (Kellner&Best, 1998, s. 18).

Post-modernizmin temel niteliklerinden birisi rölativizm yani göreceliliktir, göreceli bir bakışta ortak doğru yoktur. Bu durumda kimlikler “tutarlılık, kendine özgülük ve tek anlamlılığını” da kaybetmiştir (Demir, 2014, s.40; Keupp, 1997, s. 11). Bir anlamda “patchwork” kimlikler bir biri ile bağlantılı olmayan her biri başka bir kültürel yapıya ait unsurların eklemlenmesi ile oluşmaktadır. Her kültüre rahatlıkla adapte olabilecek bu eklektik kimlik, pek çok dış etkiye açık (Keupp, 2005, s. 89) olduğu gibi iç bütünlük ve kendi kültürüne aidiyet bakımından yamalı ve parçalı bir görüntü sergilemekte, bu ise onun iç uyumunu zayıflatmaktadır.

Zygmunt Bauman, modernizm ile postmodern dönem bireyi için kimlik arayışını hac yolcusu ile gezgin metaforu üzerinden açıklamaktadır. Modernite sürecinde kimlik arayışında olan birey bir tür hac yolcusu gibidir. Meşakkatli yollardan kutsal tapınağa varmaya çalışan hacı gibi birey için kimliğini bulmak ulaşılması gereken zorlu bir yolculuk gibidir. Ancak varılacak bir kutsal yer yani yüklenilecek bir kimlik bulunmaktadır. Oysa postmodern dünyanın insanı için varılacak tek ve doğru kimlik yerine bir gezgin gibi keşfedilecek kimlikler ve onlardan “edinilecek sayısız deneyim” söz konusudur (Bauman, 1996, s. 18-23). Bu ise modernizmle başlayan süreçte kimliğin korunmasına ilişkin sorunlar yerine postmodernizmde farklı kimlik seçenekleri üzerinden kimliksizleşme ve aidiyet sorunlarından bahsetmeyi mümkün kılmaktadır. Zira postmodernizm, modernizmin “sosyo-kültürel, ekonomik ve ideolojik tarih içerisinde dürüst ilkelerinin ve uğraş alanlarının artık işleyemediği, ama yerlerine yeni bir değerler sisteminin de konmadığı bir geçiş dönemidir ki etnikliğe önem verilmesi, görelilik, ironi, bütünlük arayışının kaybolması, gerçeğin yerini imajın alması, eklektizm,

kurallığın bozulması, belirsizlik/muğlaklık, çoğulkültürcülük, şizofreni, anarşi, heterojenlik, rastlantısallık, yerellik ve dine dönüş gibi bazı özellikler taşımaktadır” (Kızılcelik, 1996, s. 36-47).

Bu özellikleri ile postmodern dönem için pek çok kimlik sorunu ve hatta krizinden bahsetmek mümkün görünmektedir. Belirsizlik, hakikate ilişkin göreceliliğin oluşturacağı sorunlar öngörülebilir olmakla beraber gerçeğin yerini sanalın alması bir başka ifade ile dijitalleşmenin ortaya çıkaracağı kimlik krizleri öngörülebilir olmaktan uzaktır. Nitekim Bauman’ın “sıvı/akışkan modernlik çağı” (Bauman, 2017) olarak tanımladığı bu dijital dönem, candan cana sahici ilişkilerin gücünü yitirdiği, değerlere ilişkin bir mihenk taşının bulunmadığı ve kültürler arasında “melezleşme ve şeyleşmeye yol açan yoğun küreselleşmenin ve dünyayı bir ‘risk dünyası’, insanı ise ‘nevrotik bir vatandaş’ konumuna getiren (Tatar, 2008, s. 229) bir dönemdir.

Dijitalleşmenin ortaya çıkardığı bu kimlik sorunları özellikle kimliğini oluşturma, seçme ya da inşa etme sürecinde olan gençler için çok daha yoğun olmaktadır. Zira “gençlerin kişilikleri henüz tam şekillenmediğinden bu platformlardaki diğer kullanıcılar, akımlar, söylemler, aykırı olanın çekimi ile gençlerin kimliklerini istenen kalıba girmeye müsait hale getirmektedir” (Twenge & Cambell, 2010, s.169-170). Diğer yandan gençlerin kullanıcı olarak bu platformlardaki varlıkları sayısal olarak da kullanım süreci olarak da daha yoğundur. Özellikle ülkemizde internet kullanımı süresi ve söz konusu platformlardaki üyelikler de dikkate alındığında günümüz kimlik sorunlarının bizde de hayli yoğun olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple makalemizde eklektik, “patcwork” kimlikten “akışkan” kimliğe ve nihayetinde aslında bir tür kimliksizliğe dönüşen sorunu kimliği oluşturan unsurları ortaya koyarak ele alacak, sağlıklı bir kimlik inşasında ailenin “yükleyici” değil “eşlik edici” rolüne işaret ederek sorunun çözümüne ilişkin bir perspektif ortaya koymaya çalışacağız. Ailenin yapıcı ve destekleyici bu rolünün ortaya konulması hem ebeveyn-çocuk ilişkilerinin bu bağlamda düzenlenmesi hem de toplumlar için ailenin korunmasının kritik önemi bakımından ihmal edilmemelidir.

1. KİMLİK ve KİMLİĞİ OLUŞTURAN UNSURLAR

Kimlik, gerek farklı disiplinler tarafından kullanılması gerek de geçirdiği değişimler nedeniyle tanımlanması güç bir kavram olarak karşımızda durmaktadır. Diğer yandan Roger Brubaker ve Frederick Cooper'ın da ifade ettiği gibi, kavramın yoğun şekilde kullanılması da onun içeriğini boşaltmakta, onu belirsizleştiren bir duruma dönüşmektedir. Öyle ki her şey için kullanılan kavram bir süre sonra hiçbir şey söyleyemeyen bir hal almıştır (Brubaker & Cooper, 2000, s. 1).

Farklı disiplinlerin kendi zaviyelerinden ele aldığı kimlik ve yaptıkları kimlik tanımları da efradını cami ağıyarını mani nitelikte olamamaktadır. Zira insanı odağına alan psikoloji biliminin yaklaşımı ile insanın içinde bulunduğu toplum odaklı çalışmalar yapan sosyoloji için kimlik tanımının farklı yönlerinin öne çıkacağı açıktır. Nitekim psikoloji disiplininin tanımında kimlik, “bireyin başka insanlarla paylaşmadığı psikolojik ve fizyolojik özelliklerine ilaveten etnik köken, din gibi aidiyeti ve toplumsal rolleri ile ortaya konulan benlik duygusudur” (VandenBos, 2015, s. 519).

Sosyolojide farklı kuramlar tarafından kimlik, tanımlarda değişiklikler bulunmakla beraber en genel anlamıyla “bireyin kendilik algısı ve kendisini toplumsal düzlemde konumlandığı ve cinsiyet, dini grup, etnik kimlik gibi biçimlendirdiği yerdir” (Marshall, 2003, s. 405-408). Zira birey sahip olduğu benlik ile aynı zamanda bir toplumun da üyesidir ve o toplumun etkilerine de açıktır. Bu sebeple gerek bireysel gerek toplumsal odaklı tanımlarda da ortak olan nokta kimliğin değişikliğe açık boyutunun olduğudur. Diğer yandan her iki disiplinde de ilk hareket noktası ben/benlik olmuştur. Kimlik kavramını sosyolojide ilk ortaya koyan olarak kabul edilen William James'e göre “benlik, bireyin ben kimim sorusuna ilişkin kendi fikir ve düşüncesidir” (Taylor&Peplau&Sears, 2010, s. 105). “Kimlik bunalımı” kavramını ilk kez ortaya atan Erikson'da da kimlik bireyin hayatını düzenleyen “ben” ile ilgili niteliklerin veya temel tutumların uyumudur ki bu “ben kimim?”, “ben kim değilim?” ve “ben nasıl ben oldum?” sorularının verilecek cevaplarla şekillenmektedir (Erikson, 1994).

Kimliğin en temel anlamında da “ben”e dair bu sorular yer almaktadır. “Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü, kişinin kim olduğunu tanıtan belge, kimlik belgesi” (Türk Dil Kurumu, 2023) tanımındaki “insanın nasıl bir kimse olduğu” sorusu kimlik tanımının temel ortak noktası olarak karşımızda durmaktadır. Kişinin “ben kimim” sorusuna verdiği cevapla kendine ait oluşturduğu bu tanımda yüklem olarak seçtiği her bir ifade de onun kimliğinde önelediği unsurları ortaya koyacaktır.

Birey kendini tanımlarken ait olduğu toplumu vurguladığında toplumsal aidiyetini, dinî mensubiyetini ifade ettiğinde dinî kimliğini ya da cinsiyeti ile cevaba başladığında kimliğinde bu yönünü önelediği anlamı çıkacaktır. Bilgin, özçekim yahut adres metaforu üzerinden kimliğin bu yönüne vurguda bulunmaktadır. Bireyin kimliği, nereye yakın ve nereden uzak olarak kendisini gördüğünü bir başka ifade ile kendisini nerede konumlandığını ortaya koymaktadır (Bilgin, 2007, s. 11). Bu sebeple birey, kimliğini tanımlarken “ben kimim” kadar “ben kim değilim” sorusu da önem kazanmaktadır. Nitekim kimliğin şekillenışı “öteki” anlayışı ile de ilgilidir. Zira kimliğin oluşumunda “öteki” de önemli bir etken olarak bulunmaktadır (Kaya, 2007, s. 196).

Kimlik tanımları genel olarak değerlendirildiğinde tanımların bireysel ve toplumsal yönleri olduğu görülmektedir. Bazı sosyal kimlik kuramcıları bu iki yönü vurgulamak için kimliği, bireysel ve toplumsal kimlik şeklinde iki alt kategoride ele almışlardır. Ancak bu konuda tek bir yaklaşım ve görüş birliği bulunmadığı gibi (Deaux, 1993, s. 5.) birey için bireysel olan ile toplumsal olanı bütünüyle ayırmak da mümkün görünmemektedir (Şimşek, 2002, s. 31). Sembolik etkileşim teorisyenlerinden Charles Cooley’in “kendisine tekabül eden ‘sen’, ‘o’ ya da ‘onlar’ duygusu olmaksızın, gururda veya utançta (yaşandığı gibi) ‘ben’ duygusu diye bir şey olamaz” (Cooley, 1968, s. 90) ifadesi böyle bir ayrımın mümkün olmayacağına ilişkin önemli bir vurgudur.

Kimliği tanımlarken üzerinde durulan bir husus da onu, bileşenleri başka bir ifade ile unsurları üzerinden ortaya koyma çabasıdır. Erikson, insan kimliğini dört temel faktörün oluşturduğunu söylemektedir. Bunlar; ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve manevi (spiritual) unsurlardır. Bu unsurların her biri kimlik için gereklidir. Birinin eksikliği dâhi bireyin içinde yaşadığı toplumun sağlıklı bir üyesi olmasının önünde bir engeldir (Kuşat, 2003, s. 48).

Bireyin öznel kimliğinin unsurları ise “cinsiyet, ulus, dinsel köken, politik düşünce, toplumsal sınıf, ailevi durum, yaş grubu ve meslek” (Beit-Hallahmi, s. 102) sayılmaktadır. Bireysel kimliğin unsurlarını fiziksel ve doğuştan gelen cinsiyet özellikleri, yetenekler, ilgiler ve kişilik özellikleri olarak da açıklayanlar bulunmaktadır (Müller, 2009, s.73). Bireysel ve toplumsal kimliği açığa vuran olma özelliği ile dil de önemli bir unsurdur (Önder’den aktaran Gürsoy, 2006: 48).

Sayılan tüm bu unsurlarla bütünlüklü bir kimlik oluşturmak da önemli ve temel bir ihtiyaçtır. Nitekim Maslow’un ihtiyaç hiyerarşisinde bir kimliğin inşası özellikle ergenlik dönemi ile beraber öne çıkmaktadır. Zira “ben kimim” sorusu en çok bu dönemde cevabı aranan

sorulardan biri olmaktadır (Steinberg, 2013, s. 294-296). Diğer yandan temel bir ihtiyaç olan kimlik inşası için toplumun özü olan ailenin önemli rolleri bulunmaktadır. Zira kimlik oluşturma sürecini ergenlik dönemindeki bireyler bir aile ortamında karşılarlar.

Kimliğin inşasında ister özcü (essentialist) ister inşacı (constructivist) görüş (Dereli, 2018, s. 17-18) kabul edilsin her durumda ailenin etkisi söz konusudur. Özcü görüşte kimliğin doğuştan gelen ve biyolojik özellikler ile şekillendirdiği ve dış etkilerin söz konusu olmadığı kabul edildiğinde de genetik bakımdan ailenin kimliğe dolaylı etkisinden bahsetmek söz konusudur. Diğer yandan inşacı görüşün kimliğin sosyal yapılar, dışsal ve toplumsal etkilerle şekillendiğini iddiasında da ailenin inşa sürecinin çok önemli bir parçası olduğunu kabul etmek gerekecektir.

2. Kimliği Oluşturan Unsurlarda Ailenin Rolü

Aile, “aralarındaki kan bağı sebebiyle birbirlerine akraba olan bir grup insanın” (Birekul & Yılmaz, 2001, s. 101) oluşturduğu toplumun yapı taşı olan bir kurumdur. Bu toplumsal birimde “aynı evde yaşayan bireylerin psikolojik, sosyal ve ekonomik gereksinimleri karşılanmakta” (Apaydın, 2007, s. 136-137) “insan türü belli bir biçimde üretilmekte, topluma hazırlama süreci ilk ve etkili bir surette cereyan etmektedir” (Ozankaya, 1996, s. 357).

Ailenin yapısı ve fonksiyonlarını ele alan farklı kuramlar ve ilmî disiplinler tarafından farklı tanımları yapılmakla beraber ailenin birey üzerinde olumlu/olumsuz etkisinin bulunduğu kabul edilmektedir. Zira insan doğduğunda temel hayatta kalma becerilerinden bile yoksundur. Bu sebeple onun bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılamada ilk görevli ailedir (Gökçe, 1996, s. 155).

Fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması (Yıldırım, 2005, s. 93), iletişim için dili öğrenmesi, ırk, din ve değerler gibi toplumsal aidiyetleri tanınması ve benimsemesi aile ortamında ve eşliğinde gerçekleşmektedir. Bireyin “ben kimim” sorusuna cevabını şekillendireceği yer de ailesidir. Bir başka ifadeyle bireyin kimlik inşasında ilk ve en etkili unsur ailedir (Küçük Kurt, 1990, s. 83-94).

Bireyin benlik bilincinin oluşması, onun varlığının tanınması, desteklenmesi, ona saygı duyulması ve takdir edilmesi ile kendine ilişkin sağlıklı bir anlayış ve kimlik inşa süreci gelişmeye başlar (Honneth, 2003, s. 277). Bu süreçte başta aile fertleri olmak üzere başkaları ile etkileşim ve sosyalleşme öncelikli olarak kendine ait bilinci şekillendirmektedir (Ecarius,

2013, s.55). İlk olarak kendine ait bilincin oluşmasında olduğu gibi toplumsal roller ve statü kazanmayı da birey, ailede öğrenir (Küçükkurt, 1990, s. 83-94).

Ailenin bireyin kimlik oluşumundaki söz konusu bu etkilerinin ancak sağlıklı, bir diğer ifadeyle fonksiyonel ailelerde olduğunu söylemek mümkündür. Fonksiyonel aile ondan beklenenleri istenen seviyede gerçekleştirebilen aile iken, fonksiyonel olmayan aile aile içi iletişim sorunları nedeniyle görevlerini yerine getiremez (Lewis& Beavers&Gossett&Phillips, 1976). İşlevsel yani sağlıklı aileler, üyeleri arasında açık iletişim bulunan, bireysel farklılıklara saygı duyan, birbirlerini destekleyen bir yapıdadır. Nitekim kimlik gelişiminde önemli bir dönem olan ergenlik ve gençlikte kimlik ile ailenin rolüne dair yapılan araştırmalarda “bireyin kişisel ilişkilerinde az ya da daha fazla bireyselliğini ön plana çıkarmasında ailenin yakınlığının yoğun etkisinin bulunduğu, katı disiplinli ailelerde kontrol düzeyinin sertliği ile kimlik geliştirmede yaşanan zorlukların doğru orantılı olduğu, ailenin otokontrolü bireye bırakmasıyla bireyin kimlik arayışına yakınlığını arttırmaya zemin hazırladığı” gibi sonuçlar görülmektedir (aktaran Mullis&Brailsford&Mullis, 2003, s. 969). Bu sebeple sağlıklı bir ailenin kimliği oluşturan unsurlar üzerindeki rolü, kimlik sorunları ve krizlerinin çözümünde de etkilidir.

Ailenin kimlik üzerindeki rolü, bireysel ve toplumsal boyutludur. Bireyin cinsiyeti, ırksal mensubiyeti ve ana diliyle doğuştan getirilen özellikleri ile oluşan bireysel kimliği, ait olduğu toplum tarafından ona kazandırılan kültür, gelenek ve değerler ile şekillendireceği toplumsal kimliği bu iki boyutunu oluşturmaktadır.

Doğuştan sahip olunan cinsiyet, renk ve ırk gibi unsurlar kimliğin değişime en az uğrayan, bir diğer ifade ile değiştirilmesi en güç kısmıdır. Ancak postmodernizm ile kimlikteki akışkanlık, kimliğin temel unsurlarından olan cinsiyet için de söz konusu olmuştur. “Toplumsal cinsiyet” kavramı ile cinsiyetin “toplumsal olarak inşa edilen bir alan” olduğu argümanı (Butler, 2016, s. 50) bedeni yok sayan bir toplumsal baskıya dönüşebilecektir. Biyolojik farkların dikkate alınmadığı toplumsal roller ise yeni bir baskı alanı olarak karşımıza çıkacaktır. Nitekim kadının toplumsal hayatta annelik duygularını öne çıkaran tutumları eleştiri alanı olabilmiş, erkek ise kendine özgü, ailesini, çocuklarını koruma isteği gibi niteliklerinden ötürü kınanır hale gelmiştir. Bireyin biyolojik gerçekliğine uygun cinsel kimliğini tanımlaması ve bu kimliği ile kendini gerçekleştirebilmesi sürecinde ailenin önemli bir rolü vardır. Özellikle ebeveynlerin kadın ve erkek olarak kız ve erkek çocuklarına yapacakları rol modellik oldukça kıymetlidir.

Ait olunan ırksal mensubiyete yaklaşımda da ebeveynin tutumu önem arz etmektedir. Üstenci, “ötekine” karşı hoşgörüsüz, dışlayıcı şekilde olumsuz tutumlar kimliği uyumsuz ve

çatışmacı kılacaktır. Bu sebeple aile, bir yandan kimliğin kendine has yönlerini öğretirken diğer yandan söz konusu farklılıkların zenginlik içeren yönünü gösterebilmelidir.

Dil de kimliğin doğuştan getirilen bir başka unsurudur. İçine doğulan ailenin ve çocuğu büyüten annenin konuştuğu dil, çocuk için kimliğinin temel bir başka unsurudur. Bireyin duygularını, düşüncelerini ve kültürel kodlarını anlatan, yansıtan ve taşıyan dilin öğrenildiği yer, ailedir. Ancak dijitalleşme ile kimliğin önemli bir alt unsuru olan dil de değişime uğramıştır. Yeni medyanın da etkisiyle değişen dil hızlanmış, kısaltmalar ve “küçük dijital resimler veya ikonlar” olarak tanımlanan emojiler ile farklılaşmıştır (Dijk, 2016, s. 297). “Sadece yüz ifadeleriyle sınırlı olmayan emojilerin yeni bir dil yaratma sürecinde ve baskın bir özelliğe sahip olduğu da düşünülmelidir” (Özant&Kelleci, 2017, s. 414). Bu ise, klasik anlamda kelime ve sözcükler ile kurulan dilin “evrensel göstergeler” karşısında etkisini kaybetmesine, yazılı ifadeleriyle kültürün “zenginlik, estetik ve inceliğini” aktarma görevini de ifa edememesine neden olmaktadır. Ailenin evrenselleşerek biçim değiştiren bu yeni dil karşısında çocuğun duygularını, düşüncelerini doğru aktarabilmesi için dili kullanması hususunda da bir rolü olduğu kabul edilmelidir.

Bireysel kimliğin toplumdan bağımsız olarak geliştiği öne sürülse de kimliğin yapısı itibarıyla bütünüyle toplumun etkisinden azade olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira doğuştan sahip olunan cinsiyetin algılanışı, ait olunan ırksal mensubiyetin beraberinde getirdiği kendine özgü nitelikleri ve konuşulan dil de toplumdan bağımsız değildir. Zira bireysel kimliğin gerisinde de toplumsal kimliğin etkileri bulunmakta, nitekim aile de toplumun önemli bir parçası olarak toplumsal kimlik ile bireysel kimliğin birbirini etkilemesinde ve şekillenmesinde önemli bir oynamaktadır.

Kimliğin toplumsal boyutunda önemli etkenlerden biri de kültürdür. Kültür, “insanın kişiliğini belirleyen, onun temel kişiliğini oluşturan bir paradigmadır. Temel kişilik de kültürün parçaları olan aile ortamının, eğitimin ve sosyal çevrenin etkisiyle bireylerde oluşan benzer tutumlar, inançlar, değerler, eğilimler, duygular gibi özelliklere dayanmaktadır” (Bilgin, 2007, s. 40). Aile de ait olduğu toplumun kültürünü üyeleri arasındaki etkileşim ile aktarmaya devam ettirmektedir. Zira aile, “kültürün nesillerin yetiştirme ve sosyalizasyon üzerindeki genetik etkisi aracılığıyla gündelik yaşam süreci içerisinde aktarıldığı ve dönüştürüldüğü bir toplumsal alandır” (Ecarius, 2013, s. 53). Kuşaktan kuşağa aktarılan yeme-içme kültüründen, gündelik yaşam pratiklerine; sahip olunan inanç ve onun üzerine bina edildiği değer anlayışına varıncaya kadar pek çok unsur aile ile taşınmaktadır. Nitekim kimlik de “sosyal bir aktörün kendini

tanımladığı ve diğer sosyal yapılarla kapsamlı ilişki kuran temel kültürel simgelerin ya da simgeler dizesinin temel esaslarına dayalı anlam kurgulayan bir süreçtir. Başta kültür, din gibi toplumsal ilişkileri etkileyen unsurlar olmak üzere bireysel ilişkiler ve dolayısıyla etkileşimleri çerçevesinde şekillenen niteliklerin bütünü olarak tanımlanabilir” (Castells, 2017, s. 25).

Aile, kültürü aktaran olduğu gibi onu “üreten, dönüştüren ve devamlı olarak geliştiren” de bir role sahiptir. Bireyin içinde bulunduğu toplumun zamana ve farklı toplumlara uyumunu sağlamak için bu “dönüştüren ve geliştiren” rol önemlidir. Aile bireyin bir yandan kendi kimliğine ait değerlerini korumak diğer yandan farklı kimlikler ile uyum içerisinde yaşayabilmek için bu görevini yerine getirmelidir. Bu görevini yerine getirebilmesi için ise ailenin, hem kimliğin önemli bir unsuru olan değerlerini bireye sağlıklı bir biçimde aktarması hem de içerisinde bulunduğu kimlikler dünyasında “ötekine ait” olan kültür ve kimlik özellikleri konusunda bilinç oluşturması gerekmektedir. Özellikle popüler kültürün tüketim alışkanlıkları ve dijitalleşme ile de postmodern dönemin ortaya çıkardığı kimlik krizleri ile baş etmesi gereken aile için bu rol ihmal edilemez düzeyde önemlidir. Ancak kabul edilmesi gereken bir başka hakikat de tüketim alışkanlıklarının oluşturduğu tüketim kültürünün etkilerinin, çevrimiçi iletişim ortamlarındaki dijital kimlikler ile büyük bir kimlik krizine yol açtığı bunun da aileyi tüm kuşakları ile kuşattığıdır. Zira tüm aile, sosyal medyadaki etkileşimlerden bir diğer ifade ile “ağ kültüründen” bu anlamda uzak değildir (Manago, 2015, s. 1).

Dünya nüfusunun %53,6’sı tarafından sosyal medya aktif olarak kullanılmakta, her geçen yıl bu oranın arttığı, genç kullanıcıların sayısı daha fazla olmakla beraber dünya genelinde ortalama günlük 6 saat 54 dakika internette, bunun 2 saat 25 dakikasının ise sosyal medyada geçirildiği görülmektedir. Ülkemizde ise nüfusun %70,8’i sosyal medyayı aktif olarak kullanmakta günlük yaklaşık internette sekiz saat, sosyal medyada üç saat zaman geçirmektedir. Böylesine yoğun kullanımın “ağ kültürünün” tesirini ne ölçüde artırabileceği aşikârdır. Bu yoğun tesirin ortaya çıkaracağı kültürel değişim ve ona bağlı kimlik sorunlarının ise aile ve toplumlar için yeni bir problem alanı olacağını tespit etmek zor olmasa gerektir. Bu bağlamda ailenin kültürü aktaran, aynı zamanda koruyan ve geliştiren rolünde “değerlerin” önemi artmaktadır. Zira kültürel değişimler ve onun ortaya çıkardığı kimlik sorunlarında toplumlar için bir mihenk taşı olarak öne konulabilecek olan “değerlerdir.”

Değer “nesne ve olayların, insanca önemini belirleyen nitelik” (Hançelioğlu, 1994, s. 54-55) ve “insanın çevresinde bulunan nesnelere veya cereyan eden olaylara tepki

gösterdiğinde, onlar hakkında ürettiği yargıları” (Arslan, 1994, s. 85), “ölçütleridir” (Cevizci, 1996, s. 123-124). Bu sebeple değerler, bir yandan insanın varlık alanına özgü olup (Uysal, 2003, s. 52) diğer yandan “insanın varlık şartlarındandır” (Küçükkalp, 2006, s. 458).

Değerlerin kaynağı, mutlak ya da göreceliliği ahlâk felsefesi ve teoloji tarafından tartışılmakta (Özensel, 2003, s. 235) psikoloji ve sosyal psikolojide ise değerler ve tutumlar arasındaki ilişkinin şekli ve boyutu üzerinde durulmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1980, s. 21). Değerlerin inanç ve din ile ilişkisi de ele alınan hususlardandır. Değerleri gelenekler ve âdetlerle hayatımız üzerinde etkili olan inançlar olarak kabul eden Rokeach (Rokeach, 1973, s. 5) yanında değerlerin kaynakları arasında dinin önemli bir yeri olduğu görüşü de ortaya konulmuştur. Çünkü din, insanın tüm varlığı ile iştirak ettiği bir olgudur ki onun yaşamının bütününe yön verir. Öyle ki dinî kabul edilemeyecek konularda dahi kişinin ortaya koyacağı tutum üzerinde etkili bir zihniyet oluşturmasını sağlar (Freyer, 1964, s. 29-38).

Değerlerin tartışılan ontolojik, epistemolojik yönleri yanı sıra pratik tecrübelerle yakın ilgili oluşu da üzerinde durulması gereken hususlardandır. Zira “doğru”, “gerçek”, “arzulanan”, “iyi” gibi değer hükümleri pratik tecrübelerle ilişkili oluşurlar. (Yavuz, 2007, s. 107.) Bu sebeple gündelik yaşam pratikleri içerisinde de söz konusu yargılarla kendilerine yer bulurlar.

Diğer yandan her ne kadar birey temelli kabul edilse de bireyin toplumdan bağımsız varlığı düşünülmemeyeceğinden değerlerin sosyal bir ortamda var olacağı, gelişeceği dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Nitekim değerlerden bütünüyle bağımsız kültür olamayacağı gibi kültür, “hayatın biçimlenişi” (Kösoğlu, 1992, s. 92) olarak kabul edilirse kültürden uzak değerlerden de söz edebilmek mümkün görünmemektedir. Çünkü her insan bir toplumda ve topluma ait kültür ve değerler içinde doğmakta sorasında ise “kendine özgü bir değerler hiyerarşisi oluşturarak yaşamını devam ettirmektedir” (Ülken, 1958, s. 163).

Kültürün taşıyıcısı aile de çocuğun değerleri öğreneceği ilk yer olacaktır. Ailenin tutarlı ve bilinçli bir değer aktarımı söz konusu olduğunda çocuk için değerlerin “kişisel değerler haline dönüşmesi” (Kağıtçıbaşı, 1980, s. 22) bir diğer ifadeyle bütünüyle içselleşmesi söz konusu olabilecektir. Bireyin “değer hiyerarşisi” oluşturabilmesi ve “değerleri içselleştirebilmesi” ailenin değer aktarımı tutumu ile şekillenmektedir. Zira çocuğun “değer” algısının şekillenmesinin ilk yeri aile ortamı olmaktadır. Günümüzde her ne kadar küçük yaşta kreş eğitimi ile çocuk, eğitim kurumları tarafından şekillendirilmeye başlamış olsa da ailenin bu rolü bütünüyle ortadan kalkmış ve kalkacak da değildir.

Değerler, din ile ilişkili olup ondan beslenebilirler. Zira değerın teorik anlamda bilmek ve inanmak olarak iki yönü bulunmaktadır. Ülken, inanç ve bilginin, değeri ancak beraberce oluşturduklarını vurgulamaktadır (Ülken, 1958, s. 419). Din, değerlerin oluşumundaki etkisi yanında kimliğin de önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Zira din, aidiyet oluşturma ve bireyin kendini tanımlamasında öne çıkan hususlardandır (Greil & Davidman, 2007, s. 549). Buna ilaveten din “toplumsal birçok aidiyetin değerini belirleyen ve muhafaza eden ana bir unsurdur da” (Görmez, 2016, s. 4). Dinin, kimliği muhafaza eden bu yönü, insanın içine düşeceği muhtemel kimlik krizlerinin de engellemesini sağlayarak toplumsal uyumuna katkıda bulunmakta; insanın anlam arayışına cevap verme iddiası ise bireyin iç dünyasında huzur bulmasında etkili olmaktadır (Coşkun, 2012, s. 47).

Diğer yandan din, bir kurallar manzumesi olmanın çok ötesinde insanın Tanrı, insan ve kâinat anlayışını tesis eder. Nasıl bir Tanrı’ya inanıldığı insanın kimliğini, kültürünü ve inşa ettiği medeniyeti de şekillendirmektedir. İslam dininin tevhit ilkesi ile insanı özgürleştirilmesi, bireyin sorumluluk ve özgürlüğünü öne çıkararak ona “yeryüzünün halifesi” olma misyonunu vermesi, evrende bir düzen ve insicamın var edicisi, mutlak adil ve merhametli bir Tanrı tasavvuru bu bağlamda insana güçlü bir kimlik oluşturma imkânı vermektedir. Buna ilaveten sağlıklı kimlik bilinci için yüksek güven kültürünün hâkim olduğu ortamlar gereklidir. Onat, İslam dininin toplumsal plandaki en önemli amaçlarından birinin adalete dayalı ahlaklı bir toplum oluşturmak olduğunu, böyle bir toplumda ise ancak güvenin hâkim olacağını vurgulamaktadır (Onat, 2009, s. 9). Ancak dinin “toplumsal ve kültürel kimlik bakımından bu birleştirici rolü yanında parçalayıcı bir rolü de söz konusu olabilir. Dinin egemenlik aracı olarak işlev gördüğü, fitrata uymayan, çarpık din anlayışı, kimliğin parçalanmasına ve bir başka ifadeyle kimlik bunalımına da sebep olabilecektir” (Onat, 2009, s. 8).

Ailenin, değer ve kültür aktarımında olduğu gibi bireye din anlayışı ve dinî kimlik kazandırılmasında da önemli rolü bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda bireyin içine doğduğu yani ailesinin benimsediği dini devam ettirme oranının hayli yüksek olduğu görülmektedir (Zuckerman, 2006, s. 89-90). Dinin ilk öğrenildiği yer olan ailenin din anlayışı da çocuklara aktarılacaktır. Bu sebeple aile bu aktarımında da bilgiye dayalı, tutarlı ve samimi bir tutum sergilemeli, din anlayışını da bu esaslar üzerinden inşa etmelidir.

Sonuç

Kimliği oluşturan tüm unsurlarda ailenin ihmal edilemez rolleri bulunduğu aşikârdır. Bireyin içine doğduğu, büyüdüğü ve kimliğini inşa ettiği aile ortamı bir anlamda onun ilk habitatıdır. Ancak dijitalleşmenin artması, toplumlar arası hızlanması, özellikle internet kullanımının küçük yaşlara kadar inmesi çocuğun kimliğini şekillendiren en temel aile ortamı yanında yeni etki alanlarının varlığına neden olmuştur. Bu ise geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte yaşananlardan daha farklı ve daha büyük kimlik sorunları ortaya çıkarmıştır.

Bireyin başka başka kimlikler arasından kendine kimlik seçtiği, bazen birden çok kimlikten farklı unsurları bir araya getirerek oluşturduğu eklettik kimliklerin söz konusu olduğu bu yeni durumda içsel bütünlüğü bulunmayan kimlikler ortaya çıkmaktadır. Zira içinde yaşadığı kültürden, değerlerinden bağımsız, biyolojik ya da toplumsal yapısına uygun olmayan kimlik unsurlarının birbirini tamamlaması ve uyum göstermesi kolay değildir. Yeme-içme alışkanlıklarının bile yaşanan iklimde yetişen ürünlerle şekillendiği, bireyin fiziksel ihtiyacı ile uyumlu olduğu dikkate alındığında eklettik bir kimlik anlayışının iç tutarlılığı sağlayamayacağı aşikârdır.

Diğer yandan bireylerin kendilerine seçebilecekleri kimlikler, dijital dünyanın onlara sunduğu, öne çıkardığı, “çokça takip edilen” kimlikler arasındadır. Bu ise bireyin kimlik seçiminde ve kimliğini oluşturmada özgürce hareket edemediğinin bir göstergesidir. Zira ekranı kaydırduğunda önüne düşen ona “sunulan” kimlik unsurları onu yönlendiren ve bir anlamda ona dikte edilendir. Özellikle kimlik inşasının hızlandığı ergenlik ile başlayan gençlik dönemi bireylerinin dijital dünyanın en yoğun kullanıcıları olduğu dikkate alındığında, kimlik kazanma sürecinin bir nevi “kimlik dikte” etmeye dönüştüğünü söylemek mümkün olacaktır.

Kimliklerin dikte edildiği, tüm unsurları üzerinden genç bireyler başta olmak üzere insanların şekillendirilebildiği bu süreçte aile daha önemli ve kritik bir rol üstlenmelidir. Her ne kadar tüm aile fertlerinin söz konusu mecraların etkisi altında olabileceği ihtimal dahilinde olsa da bilinçli ebeveynler ve aileler ile bireyler, sağlıklı kimlik geliştirebileceklerdir. Bu sebeple kimliği oluşturan tüm unsurlarda ailenin rolünün bulunduğu bir diğer ifade ile bu unsurların tesisinde görevi olduğu bilinci oluşturulmalı, ortaya konmalıdır.

Ailenin, toplumsal kimlik unsurları kültür, gelenek, değerler ve din yanında cinsiyet, dil ve ırksal mensubiyet gibi bireysel kimliğin temel unsurlarının oluşmasında da etkisi ve görevi bulunmaktadır. Biyolojik temelli olmakla birlikte doğuştan sahip olunan cinsiyetin ve ilk olarak

aile ortamında öğrenilen dilin dahi dijital dünyanın etkileşimleri ile tartışılması ve farklılaşmasının söz konusu olduğu görülmektedir. Bu sebeple kimliğin bu unsurlarının inşasında da ailenin rolü ve görevi olduğu unutulmamalıdır. Kadınlık ve erkeklik rollerinin hakkaniyetle tesis edildiği, çocuğun kendi bedeni ile çatışmasına sebep olacak anlayışların dışlandığı bir cinsiyet kimliği kazandırmak; tüm değerlerin taşıyıcısı, iletişimin olmazsa olmazı dilin korunduğu, geliştirildiği bir ortam oluşturmak ailenin önemli bir başka görevi olarak karşımızda durmaktadır. Bu ortam ise ancak güven ve adalete dayalı, bireyin ona “dikte edilen” değil özgürce kimlik inşa edebileceği bir şahsiyet kazandığı aileler tarafından sağlanabilecektir.

Kaynakça

- Lewis, M., Beavers, M. D., Gossett, T., Phillips, V. A. (1976). Psychological health in family systems. New York City: Brunner-Mazel.
- Apaydın, H. Y. (2007). İslâm hukukunda aile. Çaha, Ö. (Ed), Günümüzde aile (İSAV Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Arslan, A. (1994). Felsefeye giriş. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). Akışkan modernite 2. Basım. (Sinan Okan Çavuş Çev.) İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Bauman, Z. (1996). From pilgrim to tourist—or a short history of identity. Hall, S. and du Gay, P., (Ed), Questions of cultural identity. Sage Publications.
- Beit-Hallahmi, M. Psikoloji, din, sanat, kimlik. (Hasan Kayıklık Çev.)
- Bilgin, N. (1994). Sosyal bilimlerin kavşağında kimlik sorunu. İzmir: Ege Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2007). Kimlik inşası. İzmir: Aşina Kitaplar.
- Birekul, M. F. & Yılmaz, M. (2001). Peygamber günlerinde sosyal hayat ve aile. Konya: Yediveren Yayınları.
- Brubaker, R., Cooper, F. (2000). Beyond identity. Theory and Society, 29, 1-47.
- Butler, J. (2016). Cinsiyet belası (5. Baskı) (Başak Ertür Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Castells, M. (2017). Der Aufstieg der Netzwerkgesellschaft. Das Informationszeitalter Wirtschaft, Gesellschaft, Kultur. Band 1. Wiesbaden: SpringerVerlag.

- Cevizci, A. (1996). Felsefe sözlüğü. Ankara: Ekin Yayınları.
- Cooley, C. H. (1968). "The self in social interaction: On the meaning of 'I'", Gordon, C. vd., The Self in Social Interaction. New York: John Wiley and Sons, Inc.
- Coşkun, A. (2012). Sevgi sosyolojisi. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Deaux, K. (1993). Reconstructing social identity, Personality and Social Psychology Bulletin 19 (1), 4-12.
- Demir, Z. (2014). Modern ve postmodern feminizm, Bursa: Sentez Yayınları
- Dereli, M. D. (2018). Dini kimliklerin sosyal medyada akışkanlaşması: Siber-etnografik bir araştırma. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dijk, J. V. (2016). Ağ toplumu. İstanbul: Kafka Yayınevi.
- Ecarius, J. (2013). Familienerziehung im historischen Wandel: Eine qualitative Studie über Erziehung und Erziehungserfahrungen von drei Generationen. Springer Verlag.
- Erikson, E. H. (1994). Identity: Youth and crisis. W. W. Norton & Company.
- Freyer, H. (1964). Din sosyolojisi. (Turgut Kalpsüz Çev.) Ankara: A.Ü. İ. F. Yayınları.
- Giddens, A. (2004). Modernliğin sonuçları (3. Basım) (Ersin Kuşdil Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökçe, B. (1996). Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar. Ankara: Savaş Yayınları.
- Görmez, M. (2016). Din ve kimlik. Diyanet Dergisi (303), 4-6.
- Greil & Davidman, 2007
- Greil, A., Davidman, L. (2007). Religion and identity. James A. Beckford, N. J. Demerath (Ed.). III. The SAGE Handbook of the Sociology of Religion. L. Angeles, London: Sage Publication. 533-549.
- Gürsoy Ş. (2006). Türkiye abdalları. Ankara: Platin Yayınları.
- Güvenç, B. (1993). Türk kimliği. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Habermas, J. (2005). "Öteki" olmak, "öteki"yle yaşamak, siyaset kuramı yazıları. (İlknur Aka Çev.) İstanbul.

- Hançelioğlu, O. (1994). Felsefe sözlüğü (9. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Honneth, A. (2003). Kampf um Anerkennung: zur moralischen Grammatik sozialer Konflikt: mit einem neuen Nachwort. Frankfurt/M.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1980). Çocuğun değeri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Yayınları.
- Kaya, Y. (2007). Kimlikler yeniden dağıtılırken: Millî kimlikler, kürenin halleri. Yaşar Kaya (Ed). Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Kellner, D., Best, S. (1998). Postmodern teori, eleştirel soruşturmalar. (M. Küçük Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keupp, H. (1997). Diskursarena Identität: Lernprozesse in der Identitätsforschung. In Keupp, H., & Höfer, R. (Eds.). (1997). Identitätsarbeit heute: Klassische und aktuelle Perspektiven der Identitätsforschung (Vol. 1299). Suhrkamp. S.11-39.
- Keupp, H. (2005). Die reflexive Modernisierung von Identitätskonstruktionen: Wie heute Identität geschaffen wird. Hafener, Benno (2005): Subjektdiagnosen. Subjekt, Modernisierung und Bildung. Schwalbach/Ts.: Wochenschau Verlag, 60-91.
- Kızılcılık, S. (1996). Postmodernizm dedikleri. İzmir: Saray Medikal Yayıncılık.
- Kösoğlu, N. (1992). Milli kültür ve kimlik. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kuşat, A. (2003), Bir değerler sistemi olarak “kimlik” duygusu ve Atatürk. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (15), 45-61.
- Küçükkalp, E. (2006). Gençlik din ve değerler psikolojisi. Hayati Hökelekli (Ed). İstanbul: Dem Yayınları.
- Küçükkurt, M. (1990). Ailenin psikolojik fonksiyonları. Türkiye Aile Yıllığı. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Kur. Bşk. Yayınları.
- Maalouf, A. (2006). Ölümcül kimlikler (24. Basım). (Aysel Bora Çev.) İstanbul: YKY Yayınları.
- Manago, A.M. (2015). Media and the development of identity. R.A. Scott and S.M. Kosslyn (Ed.). In Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences.
- Marshall, G. (2003). Sosyoloji sözlüğü (O. Akınhay & D. Kömürcü Çev.) Bilim ve Sanat Yayınları.

- Möngü, B. (2013). Postmodernizm ve postmodern kimlik anlayışı. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (17).
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbil/issue/2833/38540>
- Mullis, R. L., Brailsford, J. C., & Mullis, A. K. (2003). Relations between identity formation and family characteristics among young adults. *Journal of Family Issues*, 24 (8), 966-980.
- Müller, B. (2009). Identität. Soziologische Analysen zur gesellschaftlichen Konstitution der Individualität. Dissertation zur Erlangung des Doktorates der Sozial- und Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz.
- Onat, H. (2009). Küreselleşme sürecinde kimlik, din ve Türkiye'nin bazı gerçekleri. www.hasanonat.com
- Ozankaya, Ö. (1996). Toplum bilim. İstanbul: Cem Yayınları.
- Özant, N., Kelleci, M. (2017). Dijital iletişimde sözel olmayan ipuçları: Emojilerle etkileşim ve duygulanım. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 4 (2), 396- 417.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. Değerler Eğitimi Dergisi, 1 (3), 217-239.
- Rokeach, M. (1973). The nature of human values. New York: The Free Press.
- RTÜK. (2013). Türkiye'de Çocukların Medya Kullanma Alışkanlıkları Araştırması. RTÜK Kamuoyu Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı. Ankara: Bizim Matbaa.
- Steinberg, L. D. (2013). Ergenlik (2. Basım) (F. Çok Çev.) İmge Kitabevi Yayınları.
- Şimşek, S. (2002). Günümüzün kimlik sorunu ve bu sorunun yaşandığı temel çatışma eksenleri. U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (3), 29-39.
- Tatar, T. (2008). Kürede dönen siyaset. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A., Sears, D. O. (2010). Sosyal psikoloji 2. Basım. (A. Dönmez Çev.) İmge Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Yayın. Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Kasım 22, 2023, <https://sozluk.gov.tr/>
- Twenge, J. M., Cambell, W. K. (2010). Asrın vebası-Narsisizm illeti (Ö. Yüksel Çev.) Kaknüs Yayınları. <http://www.dr.com.tr/Kitap/Asrin-Vebasi-Narsisizm-Illeti/Jean-M-Twenge/EgitimBasvuru/Psikoloji-Bilimi/urunno=0000000338659>

- Uysal, E. (2003). Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir erdem tasnifi denemesi: İnsanî erdemler-İslamî erdemler. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12 (1), 51-69.
- Ülken, H. Z. (1958). Felsefeye giriş (2. Kitap), Ankara: A.Ü.İ. F Yayınları.
- VandenBos, G. R. (Ed.). (2015). APA Dictionary of psychology (Second Edition). American Psychological Association.
- Yavuz, Ş. (2007). Değerlerin şeceresi, doğası, sınırı ve devamlılığı: Değerlerin dini ve sosyal karakteri ve sürekliliği. Recep Kaymakcan, Seyfi Kenan, Hayati Hökelekli, Şeyma Arslan, Mahmut Zengin (Ed). Değerler ve Eğitimi. İstanbul: Dem Yayınları.
- Zuckerman, P. (2006). Din sosyolojisine giriş. (İhsan Çapcıoğlu-Halil Aydınalp Çev.) Ankara: Birleşik Kitabevi.

Etik Kurul İzni Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale Aile Sosyolojisi alanına aittir.

Çatışma Beyanı Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.
